

22 Kerkgeschiedenis

Discussie over onderzoek prof. Trudy Dehue naar rooms-katholieke doop van ongeborenen

„We wisten niets over priesters met scheermessen”

● Maarten Stolk

Rooms-katholieke priesters zouden tot in de twintigste eeuw zwangere vrouwen hebben opengesneden om hun ongeboren vrucht te dopen als die in levensgevaar was. Kwam dat vaak voor?

„N a zo’n ingreep stierf de ongeborene in elk geval”, zegt wetenschapshistoricus prof. dr. Trudy Dehue. „En was de vrouw nog in leven, dan overleed ook zij.” Rooms-katholieke theologen ontkennen dat dit een wijdverbreide praktijk was.

In haar boek „Ei, foetus, kind” uit 2023, waarin ze de omgang met zwangere vrouwen de eeuwen door schetst, kaartte Dehue deze nooddoop voor het eerst aan. Deze maand publiceert de emeritus hoogleraar aan de Rijksuniversiteit Groningen er ook een artikel over in de Groene Amsterdammer. „Dit is een onderwerp waarvan ik wakker lig”, zegt ze.

„Katholieke Schriftgeleerden bleken vanaf de derde eeuw al te hebben gesteld dat een nieuwe ziel verdoemd is als het ongeboren lichaampje zonder doop is gestorven”, schrijft Dehue. Leek een zwangere vrouw

Prof. dr. Trudy Dehue. beeld Inge Hoogland, KNAW

te zijn gestorven of te gaan overlijden, dan was er „geen tijd voor aarzeling”: de priester moest „de bloederige taak” op zich nemen om de vrouw open te snijden en het ongeboren kind te dopen. „Tot in de twintigste eeuw maakte het leren van de techniek daartoe onderdeel uit van het curriculum der priesteropleidingen.”

Pas vanaf 1860 begonnen er boze krantenberichten over hun handelen te verschijnen. Soms volgde er ook een rechtszaak tegen een snijdende priester. Die leverde meestal een kleine boete op. In overlijdensregisters staat bij deze moeders „gestorven in het kraambed” of „overleden bij de bevalling”, bij de kinderen enkel „doodgeboren”.

Influencer

Guilielmus Bassery, bisschop van Brugge, publiceerde in 1697 de eerst bekende Nederlandstalige verhandeling over het sacrament van de doop aan „kleyne kinders in den noodt”. Daarin staat ook de opdracht tot uitsnijden van ongeborenen als „een moeder bevrucht zijnde alsoo kwame te sterven”.

Veel invloed had het ongeveer 700 blad-

Standbeelden bij het Sint-Pietersplein in Vaticaanstad. Het Vaticaan was op de hoogte van de praktijk om vrouwen open te snijden om hun ongeboren vrucht te dopen, stelt prof. dr. Trudy Dehue. beeld AFP, Filippo Monteforte

De bewijslast ligt eerder bij degenen die willen laten zien dat de aantallen laag zijn Prof. dr. Trudy Dehue, wetenschapsfilosoof

zijden tellende boek "Sacra Embryologia" (Heilige Embryologie) uit 1745, stelt Dehue, zelf afkomstig uit een „halfslachtig katholiek gezin". Daarin werd de operatieve doop van ongeborenen vanaf het vroegste zwangerschapsstadium gelast. De auteur was Francesco Cangiamila, een Italiaanse theoloog. Zijn boek werd in vele talen herdrukt, ook in het Nederlands. „Cangiamila werd aldus een wereldwijde "influencer" van de kwalijkste soort."

Hij schreef: „Men moet veel eer de lichamen van honderd zwangere vrouwen openen al zoude zulks vruchteloos aflopen als eenig kind in het lichaam van syne moeder te laten vergaan."

Het opensnijden kon men het beste overlaten aan een chirurgijn, adviseerde Cangiamila. Kreeg een pastoor de vrucht in handen, dan moest hij die „in een bakje met lauwater stoppen, het vruchtzakje openen, om het minimensje ondergedompeld te voorzien van de doop", aldus Dehue. Ze concludeert: „Zelfverklaarde gezagsdragers hebben, kortom, eeuwenlang zelfverzonnen zielen voor een fictief voorgeborchte behoed, en

daarmee het echte leven van reëel bestaande vrouwen tot een ware hel op aarde gemaakt. En dat is nog steeds niet te vatten."

Excuses

Dagblad Trouw zwengelde de discussie over de dooppraktijk eind vorig jaar aan. Moet de Rooms-Katholieke Kerk vrouwen excuses aanbieden? Dehue sprak dat in een interview met de krant niet tegen. „Alleen reageren zou al heel wat zijn. Nog steeds ken ik slechts ontkenningen, terwijl ik veel bewijsmateriaal lever voor Nederland en België."

In Trouw kwamen ook kerkhistoricus prof. dr. Paul van Geest en bisschop dr. Gerard de Korte aan het woord. Ze leken een warm voorstander van een groot onderzoek naar de vraag welke „schade" de leer van de Rooms-Katholieke Kerk door de eeuwen heen heeft aangericht bij vrouwen. „Katholieke experts denken aan een onderzoek vergelijkbaar met dat naar de rol van de kerk bij kolonialisme en slavernij, Jodenvervolgning, de onderdrukking van inheemse volkeren en seksueel misbruik", schreef de krant op de voorpagina. „Waarna excuses vanuit het Vaticaan volgden."

Scheermessen

„Wonderlijk", noemt dr. De Korte deze berichtgeving nu. „We werden als katholieke deskundigen opgevoerd, terwijl wij juist hadden gezegd niets over priesters met scheermessen te weten."

Dr. De Korte, die naast theologie ook geschiedenis studeerde, begreep later van prof. Van Geest dat het moraalboek "Sacra Embryologia" nauwelijks invloed heeft gehad binnen de Rooms-Katholieke Kerk. „Ik weet niet wie een onderzoek in gang zou moeten zetten. Voor zover ik weet, is het verhaal doodgebloed. Anton de Wit had in het Katholiek Nieuwsblad een hoofdartikel met een ironisch slot: „Laten wij een onderzoek instellen naar de eeuwenlange achterstelling van katholieken in Nederland en de gevolgen daarvan tot de dag van vandaag.""

Brevet

Er lijkt dus geen onderzoek te komen naar de manier waarop priesters met zwangere vrouwen omgingen. „Natuurlijk niet", reageert prof. De Geest, onder meer hoogleraar kerkgeschiedenis aan Tilburg University en lid van de Pauselijke Theologische Academie in Rome, een belangrijk adviesorgaan van de paus. "Sacra Embryologia" is volgens hem een totaal onbekend, tijdgebonden en in elk geval in recentere tijden weinig verspreid boek. „Het heeft nooit, maar dan ook nooit, op de agenda van de moraaltheologie gestaan. Aan de pauselijke Gregoriana, waar ongeveer de helft van alle kardinalen en een derde van alle bisschoppen in de wereld zijn opgeleid –en ik ook– heeft niemand ons op de inhoud van dit boek of het boek zelf attent gemaakt."

Inmiddels heeft prof. Van Geest de "Sacra Embryologia" ook gelezen. „Kijk, mevrouw Dehue maakt een cruciale methodologische fout. Wat ze heeft gedaan, is dat boek bestuderen met een bepaalde hermeneutische methode. Ze haalt er wat dingen uit, verwijst naar enkele rechtszaken, en zegt: Wat is dit vrouwenonvriendelijk. Maar wat ze niet heeft gedaan, is empirisch onderzoek: hoe vaak kwam het voor dat priesters zwangere vrou-

Bisschop dr. Gerard de Korte. beeld Cees van der Wal

Voor zover ik weet, is het verhaal doodgebloed Mgr. dr. Gerard de Korte, bisschop

Prof. dr. Paul van Geest. beeld RD, Anton Dommerholt

Je kunt niet op basis van een boek excuses van een kerk vragen Prof. dr. Paul van Geest, kerkhistoricus

Omslag van het boek van Guilielmus Bassery. beeld RD

wen opensneden om een kind te dopen? Je kunt niet op basis van een boek, en van een praktijk waarvan je niet weet hoe vaak die voorkwam, excuses van een kerk vragen.

In "Kort begryp van de Embryologia Sacra", de Nederlandse vertaling uit 1780, staat trouwens dat de keizersnee pas mag worden toegepast wanneer de moeder al is overleden, om het kind te dopen en indien mogelijk in leven te houden."

Prof. Van Geest vindt de dooppraktijk bovendien „minder vreemd" dan wel wordt gedacht. „Als een vrouw overleed, moest je ervoor zorgen dat het kind zo snel mogelijk gedoopt werd. Dit moet je ook zien in het licht van die tijd: de doop was je brevet naar de hemel. Cangiamila heeft die pastorale nood en urgentie gevoeld en is gaan schrijven. Hij dacht echt niet: wat zou ik eens gaan schrijven om vrouwen te pesten? Geen sprake van."

Een onderzoek naar het doopfenomeen zit er dus niet in. „Tenzij mevrouw Dehue, en daar ben ik wel voorstander van, zelf empirisch onderzoek gaat doen. Het kan best zijn dat de praktijk structureler was dan we dachten. Dat was bij het seksueel misbruik binnen de kerk ook het geval. Daar praatte dertig, veertig jaar geleden niemand over. Het is ontzettend goed dat dit nu aan het licht is gekomen. En dat moet doorgaan, om de kerk te blijven zuiveren en hervormen."

Erkenning

Dehue zegt desgevraagd niets in nog meer van dat type empirisch onderzoek te zien, omdat „het antwoord al zo overduidelijk" is. „Een onafhankelijk internationaal meta-onderzoek zou wél zinvol zijn. Daarin kan historisch onderzoek van anderen worden meegenomen. Dat zal dan voor heel veel landen nog verder moeten worden aangevuld. Het zou de Rooms-Katholieke Kerk sieren als ze daar zelf op zou aandringen en financiering beschikbaar stelt, zonder er invloed op te willen uitoefenen. Dat is een goede vorm van erkenning, veel belangrijker dan excuses die altijd wat loos zijn."

Alleen al in Nederland en Vlaanderen zijn er veel misstanden aan het licht gekomen, aldus de emeritus hoogleraar. „Daar staat een deel al van in mijn boek, en nog meer op mijn website. Bovendien staat de opdracht om ongeboren vruchten te dopen in de katholieke canonieke werken tot in de twintigste eeuw, en in katholieke leerboeken voor vroedvrouwen tot in diezelfde eeuw. Dit terwijl artsen vanaf ten minste de zeventiende eeuw hebben gewaarschuwd dat de dood niet gemakkelijk is vast te stellen en de wet dit dus sinds 1869 voor niet-artsen verbiedt."

Voor iets wat binnen de Rooms-Katholieke Kerk geheim moest blijven, zijn bovendien nooit harde cijfers te leveren, aldus de emeritus hoogleraar. „In de criminologie heet dat een "dark number" en de bewijslast ligt dus eerder bij degenen die willen laten zien dat de aantallen laag zijn."

Prof. Van Geest vindt niet dat de bewijslast nu bij de Rooms-Katholieke Kerk ligt. „Moet de andere partij nu empirisch onderzoek doen omdat er in een boek dat eeuwen geleden tot stand is gekomen en allang niet meer wordt gelezen een bepaalde praktijk wordt geopperd? Je kunt het niet maken om zo antikatholieke sentimenten aan te wakkeren. Ik ben voor antikatholieke sentimenten, maar dan wel op basis van feiten."